

EEN LEVEND SCHAAKSPEL IN OOSTENDE EN IN BREDENE

door Yves DINGENS

Opgedragen aan de dierbare nagedachtenis
van de heer **Willy DEWILDE**: wiskundige,
inspecteur Gemeenschapsonderwijs en schaakliefhebber

Allicht één van de oudste bekende spelen is het schaakspel. Het is vrijwel zeker in Noordwest-Indië ontstaan in de eerste helft van de zesde eeuw na Christus uit vroegere vormen. Het spel verspreidde zich naar Perzië en Arabië en kwam vervolgens langs drie wegen naar West-Europa : via de Moren naar Spanje (ca. 750), via Sicilië door de islamitische veroveraars en aan de oostkant via het byzantijnse rijk waar het ca. 800 bekend was. Omstreeks 1100 was het schaakspel in heel Europa bekend en in die tijd werd het bord tweekleurig (geschakeerd). Omstreeks 1475 verkreeg het spel op het Iberisch schiereiland zijn huidige vorm (1).

Of het schaken een spel of een sport is laten we in het midden, ofschoon deze vraag onlangs nog voor enige discussie zorgde in verband met de eventuele subsidiëring. Feit is dat deze activiteit mensen bleef boeien door de eeuwen heen. Tot ca. 1800 was het schaken een aristocratische bezigheid. Daarna groeide de populariteit en ontstonden er clubs waar de leden hun geliefde hobby konden beoefenen. De oudste schaakkring in ons land is die van Antwerpen, die officieel statutair gesticht werd in 1903 maar haar ontstaan dankt aan de '*Club des Echecs d'Anvers*', gesticht op 2 februari 1825 onder koning Willem I. In onze stad, waar reeds in 1905, 1906 en 1907 een internationaal schaaktornooi werd ingericht (2), zag de '*Oostendse Schaakkring*' (OSK) officieel het licht op 11 september 1925 (3). Vermelden we nog dat België één van de 15 stichtende leden was van de '*Wereldschaakbond FIDE*'.

Op 13 december 1925 kwam de Brugse schaakkring het tweede deel van de match Brugge-Oostende spelen. Het was de eerste keer dat Oostendse schaakliefhebbers een schaakwedstrijd konden bijwonen (4).

Als propaganda voor de schaaksport besloot de '*Oostendse Schaakkring*' een levend schaakspel in te richten. Hierbij worden de stukken door mensen uitgebeeld op een schaakbord van grote afmetingen. Het spel kan gespeeld worden op elk geschikt terrein zoals een stationsplein, een plein vóór een stadhuis of een voetbalveld. Op dat terrein worden dan 64 velden uitgemeten waarvan er 32 van figuren worden voorzien, geen schaakstukken maar verklede personages, die ieder een stuk uitbeelden. De schakers die de partij spelen, zoeken een overzichtelijke plaats aan de rand van het "**bord**" waarna ze via de microfoon de "**stukken**" opdracht geven zich te verplaatsen. Dergelijke levende schaakspelen worden nu en dan gespeeld, bv. in Italië en ook in Nederland. Zo is het Italiaans middeleeuws stadje Marostica in de regio Veneto, provincie Vicenza, bekend voor haar traditie van het levend schaakspel (*Partita a scacchi*) dat sinds 1923 om de twee jaar wordt gehouden in de tweede week van september. Na de Tweede Wereldoorlog werd het schaakspel, gespeeld als een theaterstuk, officieel geregisseerd door komediespeler Mirko Vucetich. Het spel herdenkt een legendarisch schaakspel, gespeeld in 1454, toen Marostica tot de Venetiaanse republiek behoorde. Twee jonge heren wilden op die manier uitmaken wie van hen het meisje het hof mocht maken waarop beiden verliefd waren (5). Er bestaat ook een variant waarbij de schaakstukken met elkaar overleggen hoe er wordt gespeeld. De werkwijze kan psychologisch interessant zijn. Vaak blijkt dat de spelers veel gezag aan de koning toekennen (6).

X X X

Het 'levend schaakspel' in Oostende maakte deel uit van een reeks feestelijkheden die tijdens het paasweekend van 16 en 17 april 1927 werden ingericht ter gelegenheid van de oprichting van de 'Bijstandskas voor weduwen en wezen van oud-strijders'. Het geheel werd georganiseerd door de lokale afdeling van de *Federatie der Oud-strijders* (7). Op zaterdag om 20 uur had een benefietvoorstelling plaats in de Koninklijke Schouwburg. Met medewerking van de toneelvereniging *'Door Strijd tot Zege'* bracht men er een 'comédie dramatique' in drie bedrijven *"Als de bodem begeeft"* van Maurice De Praetere, nationaal voorzitter van de oud-strijdersvereniging 'FNC'. Hoewel er relatief weinig volk aanwezig was, werd er toch na elk bedrijf flink geapplaudisseerd..

De volgende morgen, Paaszondag, kwamen meer dan 60 afvaardigingen uit gans het land om 10u30 samen om een optocht te vormen op het Van der Sweeplein (het huidige Ernest Feysplein). Vergezeld van de Stadsharmonie onder leiding van dhr. Deturck en de Harmonie van het 3de Linierement trokken ze achtereenvolgens naar het monument van het 3de en 23e regiment, naar het gedenkteken voor de burgerlijke oorlogsslachtoffers op het Sint-Petrus- en Paulusplein en naar het gedenkteken voor de omgekomen zeelieden op de Visserskade. Bij de drie monumenten werden bloemen neergelegd.

Na een défilé vóór de stedelijke overheid, present op het balkon van het stadhuis (Wapenplein), werden omstreeks 11 uur de afvaardigingen van de aanwezige verenigingen en het comité van de lokale FNC (oud-strijdersvereniging) in de "grote zaal". Burgemeester Moreaux verwelkomde de genodigden in het Frans en in het Nederlands. Daarop sprak in het Frans advocaat Lauwers, lokaal voorzitter van de FNC, die de eisen van de oud-strijders onderlijnde en protesteerde tegen de amnestie. En, in het Nederlands, dhr. De Praetere, nationaal FNC-voorzitter, die hulde bracht aan Dr. Moreaux, zelf oud-strijder, en de doelstellingen van de federatie uiteenzette (8).

Omstreeks 14u30 werd de stoet opnieuw gevormd. Met de fanfare van *'De Lustige Zigomars'* op kop begaven de gekostumeerde personages van het 'levend schaakspel', omringd door de verenigingen, zich langs de Kapellestraat naar de Poststraat waar voor een talrijk opgekomen publiek het spektakel zou plaatshebben. Het *'levend schaakspel'* (in het Frans spreekt men van *'Jeu d'échecs à personnages'* waarvan de opbrengst ten goede kwam van de Bijstandskas, zou oorspronkelijk doorgaan om 15 uur in de velodroom in het Maria-Hendrikapark (9). Door overvloedige regenval de dagen voordien moest men evenwel uitkijken naar een andere locatie (10). Dit werden de toen braakliggende gronden van het oude militair hospitaal op de hoek van de Aartshertoginnestraat en de Witte Nonnenstraat, waar nu de achterzijde van *"De Grote Post"* verrijst (11). Het was de allereerste keer dat een dergelijk spektakel in Oostende te zien was en pas de derde maal in België na Brussel en Verviers). De belangstelling was dan ook groot. Het spel, georganiseerd onder leiding van de heer Richard Boddaert, werd geleid door de heren Rédelé, Jooris, Boddaert, Scherpings en D'Hondt van de 'Oostendse Schaakkring' onder het beschermheerschap van de Oostendse afdeling der Oud-strijders. De fanfare van de *'Zigomars'* (12) en de gymnastiekafdeling van het *'Van Neste Genootschap'* (13) verleenden hun medewerking. De personages waren stijlvol en mooi uitgedost en de demonstratie werd onthaald op een krachtig applaus. De partij werd beëindigd omstreeks 17 uur (14). De feestelijke dag werd besloten vanaf 20u30 met een variétéconcert en een bal in het 'Hôtel Saint-Denis', Kapellestraat 48 (toegang 2 frank). Een talrijk opgekomen publiek genoot er van een mooi programma met muziek, voordracht en komische zang. De heren Van Hemelryck, Giannorana, De Groote, Vanneste en mejuffrouw De Groote kregen een ware ovatie. De feestavond liep uit tot een stuk in de nacht en vormde een mooi slot van deze dag van broederschap en verstandhouding (15). Er volgde nog vuurwerk om 22u30.

Het doel van de 'Oostendse Schaakkring' (OSK), met dit levend schaakspel hun ledenaantal aanzienlijk te zien aangroeien, werd niet volledig bereikt. Toch kende de OSK in de volgende jaren een successtory : aanvankelijk moest men mededingen vanaf de laagste trap in de nationale

interclub wedstrijden maar, na herhaalde malen het kampioenschap te hebben behaald van 3de en 2de categorie, ging de kring in 1937 over tot de 1ste categorie. In 1936 volgde een match tussen Oostende en Noord-Frankrijk en een internationaal tornooi waaraan 8 meesters deelnamen (16). In 1938 kregen we een driehoekstornooi Frankrijk-Nederland-België. Van 1927 tot 1937 had de OSK drie grote interclub tornooien op zijn actief waaraan de belangrijkste kringen van België hebben deelgenomen. De OSK publiceerde ook haar eigen ledenblad 'PAT' (16bis). Na de onderbreking door de oorlog volgde in 1947 een kampioenschap van België in 1ste categorie (17).

In 1950 speelde men even met het idee om, ter gelegenheid van de 25ste verjaardag van de nu '*Koninklijke Oostendse Schaakkring*' (KOSK), opnieuw een levend schaakspel in te richten, maar omwille van de vereiste (vooral ook financiële) inspanningen kwam er niets van in huis (18). Er werd wel een massakamp België – Nederland georganiseerd met op zondag 24 september 1950 een plechtige ontvangst der genodigden (waaronder 11 burgemeesters uit Nederland).

X X X

Burgemeente Bredene zou wel het initiatief nemen voor een schaakspel met levende beelden. Het werd ingericht op vrijdag 22 juli 1955 om 20 uur op het feestplein bij de duinen door de plaatselijke schaakkring "*'t Vliegend Peerd'*" onder leiding van de heer Oscar Catrysse (die reeds enkele jaren eerder de feestelijkheden ter herdenking van de landing van kapitein Popham (19) had georganiseerd) en met medewerking van het gemeentebestuur, de Harmonie en het Rode Kruis (20). Het 'levend schaakspel' werd trouwens georganiseerd ten voordele van het Rode Kruis dat zelf actief optrad om de "gesneuvelde" stukken door verpleegsters te laten wegdragen op de draagberrie.

Een plaatselijke krant geeft, enkele dagen vooraf, een uitvoerige en kleurrijke beschrijving van dit uniek schouwspel (21):

"De partijspelers Dokter Gesquière uit Bredene en de heer Teetaert uit Oostende (22) zullen als koningen verkleed, te paard hun troepen aanvoeren. Het plein zal herschapen zijn in een reusachtig schaakbord van ongeveer 20 meter zijde. De costumes van de kampen zullen respectievelijk zwart- en geelkleurig zijn. Zestien grote jongelingen met hun schild en wapen vormen het pionnenheer. De vier raadsheren, met toga en wetboek, zullen vredesconferentie houden. De écurie bestaat uit acht levende paarden. De koninginnen zullen met praal verschijnen. De paardfiguren worden voorgesteld door vier ruiters, voorzien van standaard en wimpel. De torens, 2 meter hoog, zijn sierlijke forten. Daarenboven beschikt iedere koning over een estafette om zijn orders over te brengen aan zijn legereenheden.

De gemeentelijke harmonie zal het spel opluisteren met aangepaste muziek en verrassende tussenkomsten van klaroenen, van bazuinen en van trommels. De voorsprekers, een Vlaams- en een Franstalige, zullen door zowel de schaakspelers als niet-schaakspelers de feiten en de symboliek van het spel verklaren, zodat eenieder met veel voldoening dit machtig spektakel tot in de minste bijzonderheden zal kunnen volgen".

De toegangsprijs bedroeg slechts vijf frank en de ganse opbrengst kwam ten goede aan het Rode Kruis. Men hoopte dan ook dat honderden personen dit edel doel zouden willen steunen. En het spektakel werd inderdaad een groot succes. De schaakpartij werd gewonnen door dokter Gesquière.

Dit was, voor zover we weten, tot nog toe het laatste 'levend schaakspel' dat in onze stad en haar onmiddellijke omgeving, plaatsvond (23). De '*Koninklijke Oostendse Schaakkring*' (KOSK) bleef een succesvolle vereniging die rond de eeuwwisseling ook een groot tornooi simultaan organiseerde (24). Misschien zien we nog wel eens zo'n levend schaakspel in Oostende, bv. bij de 100ste verjaardag van de kring in 2025 ?

Het **“levend schaakspel”** van 17 april 1927 op het terrein van de oude kazerne en de gevangenis, hoek Aartshertoginnestraat–Wittenonnenstraat (links op de achtergrond : het Dominicanenklooster)
Fotograaf : “Photo D.E. Delaruiere.

Herkomst : Beeldbank Oostende, nr. M001781.

Gereproduceerd met toestemming en vriendelijke medewerking van de heer Roger Vens, waarvoor hartelijk dank.

NOTEN EN BRONNEN

+++++

- (1) *Grote Winkler Prins Encyclopedie*. - 9de druk. - deel 20 (1992), p. 467.
- (2) Het schaaktornooi werd georganiseerd door de Brusselse Schaakkring, met medewerking van het Stadsbestuur en de “Société des Bains d’Ostende”, en kende telkens een groot succes. Aansluitend hierop stelde de Kursaaldirectie een zaal ter beschikking van de schaakliefhebbers. Tevens werd de bekende Parijse professor Taubenhauus aangeworven ten behoeve van hen die zich in deze nobele activiteit verder wensten te vervolmaken (Le Carillon; 25/07/1905). Over het tornooi van 1905, zie: José Vandekerckhove: *Het internationaal schaaktornooi van Oostende 12 juni – 18 juli 1905*, in : *Oostende en de Belle Epoque 1905: het wonderjaar van Leopold II* (Oostende, 2005), p. 98-99. Over dat van 1907, zie: E. Schalopp: *Das internationale Schachturnier zu Ostende 1907*. - S.l.:s.n.,s.d. – s.p.

Op het Stadhuis beschikte men over een verzameling van bladen uit Europa, Amerika, Afrika, Australië, China, waarin gewedijverd werd om de naam van Oostende te verspreiden en waarin mooie foto’s prijken van onze Kursaal dat toen diende voor deze grote schaakgebeurtenis. Deze verzameling verdween in mei 1940 bij het bombardement en de brand van het Stadhuis (De Kustbode; 22/09/1950).

- (3) De Kustbode; 22/09/1950. Le Carillon; 12/05/1925 kondigde de stichting aan na het zomerseizoen, terwijl L’Echo d’Ostende meldde dat “een nieuwe schaakkring zopas werd opgericht in Oostende”.

Het eerste comité in 1925 bestond uit: H. Tratsaert (voorzitter), E. Gooris (secretaris-penningmeester), F. Dehondt (tornooileider) en A. Van Lierde (materiaaloverste).

- (4) Le Carillon; 01/12/1925.
- (5) <http://nl.wikipedia.org/wiki/Levensschaak>
- (6) http://en.wikipedia.org/wiki/Human_chess
- (7) L'Echo d'Ostende; 16/04/1927.
- (8) Le Journal de la Côte; 20/04/1927 (*Les fêtes de la Fédération nationale des Combattants*): geeft de Franse tekst van de drie redevoeringen.
- (9) Le Carillon; 13/04/1927.
- (10) De Zeewacht; 16/04/1927 ; Le Carillon; 16/04/1927 ; Le Journal de la Côte; 17/04/1927.
- (11) Het 'oud militair hospitaal' werd op 25/08/1926 verkocht om afgebroken te worden. Van het braakliggend terrein van 2117 m² zou een deel worden afgenomen voor de verbreding van de Wittenonnenstraat en de Aartshertoginnestraat (Le Journal de la Côte; 28/07/1926).
- (12) De vereniging '*Les Zigomars*' werd gesticht op 23 november 1912, met als doel zoveel mogelijk ontspanningsmogelijkheden te bieden aan haar leden; weldra richtte ze zich ook op de liefdadigheid (oorlogswezen, '*Crèche Louise-Marie*').
Zie Georges Jacobsen: *De liefdadigheidskring 'De lustige Zigomars': historiek*, in: De Plate; XXI, 1992, p. 164-166.
- (13) Het Van Neste Genootschap; gesticht in 1905, is de oudste turnvereniging van Vlaanderen. KVGGO Gymnastiek (vzw) is de turnafdeling van KVGGO die ook de afdelingen voetbal, toneel, basketbal, muziek en fotografie (later citizenband) omvatte. Zie: J. Boussy: *Geschiedenis van het Koninklijk Van Neste Genootschap Oostende*. - (Oostende) : Van Campo, 1958. - 82 p.
- (14) Van deze gebeurtenis bezit 'Beeldbank Oostende' drie foto's: een foto van Delaruwiere (M00 1781) en twee van Antony (FT/C3433 en FT/E0183) die wegens auteursrecht hier niet kunnen gepubliceerd worden. Van deze twee Antony-foto's staat er één, maar in een zeer onduidelijkereproductie, in L'Echo d'Ostende van 23/04/1927.
- (15) Le Carillon; 20/04/1927
- (16) Zie hierover: *Tournoi international 1936, organisé par le 'Cercle d'Echecs d'Ostende' dans le Casino-Kursaal, avril-mai* : commentaires de V. Soultaubrief. - Ostende : Cercle des Echecs, s.d. - 30 p.
- (16bis) Het Kustblad; 25/11/1949.
- (17) De Kustbode; 22/09/1950 : "*Bij de 25ste verjaring van de Oostendse schaakkring*".
- (18) Ht Kustblad; 30/09/1949 : "*De Oostendse schaakkring wordt 25 jaar oud*" en Het Kustblad; 4/03/1950.
- (19) Npoleon Bonaparte bracht op 13 februari 1798 een eerste werkbezoek aan Oostende, in het kader van een geplande invasie van Engeland. Bij gebrek aan financiële middelen moest hij zich beperken tot een vluchtige inspectie en het schouwen van de troepen.
De Engelsen hadden weet gekregen van dit bezoek en besloten in te grijpen. Op 19 mei 1798 verscheen een vloot van 37 schepen onder leiding van kapitein Home Riggs Popham (1762 - 1820) vóór de kust van Oostende. De stad werd zwaar bestookt. Een Engels expeditiekorps onder leiding van generaal-majoor Eyre Coate (1762-1802) maakte een landing in de duinen van Bredene. Hun doel was de vernietiging van het sluizencomplex van Sas-Slijkens : zo kon Oostende voor zijn proviandering afgesloten worden van het kanaal naar Brugge. Een zware storm echter belette 's avonds de inscheping van dit korps. Er volgden enkele harde gevechten met de 150 grenadiers van plaatscommandant Arnoud Muscar (1757 - 1837) versterkt met troepen uit Nieuwpoort en Brugge. Tenslotte moesten de Engelsen, na zware verliezen, zich overgeven. De Engelse vloot keerde verslagen terug naar Engeland.
Muscar werd hetzelfde jaar nog bevorderd tot kolonel. De Muscarstraat in Oostende is naar hem genoemd.
[BRON: http://nl.wikipedia.org/wiki/Fort_Napoleon].
- (20) Het Kustblad; 18/05/1955, 13/07/1955 en 27/07/1955;
De Kustbode; 08/07/1955 en 15/07/1955.

- (21) De Zeewacht; 15/07/1955 en De Kustbode; 15/07/1955.
- (22) Volgens Het Kustblad (18/05/1955) waren eerst als spelers voorzien: Dr. Gesquière en Dhr. Van Thuyne.
- (23) In de dertiger jaren en ook nog na de Tweede Wereldoorlog had in Nederland vrij frequent een 'levend schaakspel' plaats. (zie hiervoor : de 'gedigitaliseerde kranten' uit de Nederlandse Koninklijke Bibliotheek in Den Haag op de website <http://kranten.kb.nl>, met als zoekterm : levend schaakspel).

Twee voorbeelden :

Als publiciteit voor de verkoop van de jaarlijkse kinderpostzegels had op 13/11/1973 op de Dam te Amsterdam een 'levend schaakspel' plaats. De schaakstukken werden uitgebeeld door kinderen. Spelers waren burgemeester Samkalden en schaakgrootmeester Jan Hein Donner die met behulp van een geluidsinstallatie respectievelijk vanaf het trapje links en het trapje rechts hun aanwijzingen gaven. (Limburgsch Dagblad; 14/11/1973).

Op 17 maart 2009 had een 'levend schaakspel' plaats in de hal van het station Utrecht Centrum ter gelegenheid van de 'Boekenweek'

In België zijn er veel minder voorbeelden. De Halse schaakkring voor visueel gehandicapten, "De Zwarte Dame", en de Dworpse schaakkring zorgden voor een primeur in Halle. Beide kringen namen het tegen elkaar op in een 'levend schaakspel' (Het Volk; 02/05/2001).

Een koddige variant is te zien in de film "The Three Musketeers" (1973, regie Richard Lester): een 'levend schaakspel' wordt er gespeeld voor koning Louis XIII met honden als schaakstukken. Vanzelfsprekend loopt het spel alda in het honderd !

- (24) De "Koninklijke Oostendse Schaakkring" (KOSK) was opeenvolgend gevestigd in o.m. "Hôtel de la Vieille Tour" (Kerkstraat), "Hotel Bristol" (Leopold I-plein), in de Kemmelbergstraat 26, in de Langestraat 45, en heeft nu haar thuis in de Koninginnelaan 76. Voor de jongeren is ondertussen een "Captain Evans Akademie" opgericht. Op een aantal zaterdagavonden opent de KOSK haar deuren voor alle geïnteresseerde Oostendenaars. Tijdens deze "TOSK" ('t Oostends Schaakspil') kan men kennismaken met de club en het schaakspel. Op deze dagen kan men meer info bekomen, gratis les volgen of een vriendschappelijke partij spelen.

(Informatie overgenomen van de website www.Kosk.be).

Vermelden we nog, dat de "Hogeschool KATHO" te Torhout voortaan als eerste het vak "schaken" aanbiedt aan de lerarenopleiding, zodat de leerkrachten later hun leerlingen kunnen inwijden in de schaaksport waarvan de hoge vormende waarde wordt erkend. Schaken leert analyseren en in patronen denken, je in iemands gedachtewereld verplaatsen, discussiëren, omgaan met succes en frustratie wat je karakter vormt, het is goed voor het concentratievermogen, doorzichtvermogen en zelfdiscipline.

[BRONNEN, zie o.m. :

<http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=053MKNJJ>

[knack.be/west-vlaanderen/nieuws/algemeen/schaken wordt keuzevak in lerarenopleiding in Torhout/article-4000049551729.htm](http://knack.be/west-vlaanderen/nieuws/algemeen/schaken%20wordt%20keuzevak%20in%20lerarenopleiding%20in%20Torhout/article-4000049551729.htm)

<http://schaakfabriek.be/2012/03/01/schaken-keuzevak-in-lerarenopleiding>

Over de leer-inhoud van de cursus vindt men meer details op <http://leerkrachtworden.howest.be/node/45>]